

Te laat om nog tot elkaar te komen

Zijn gezicht op het affiche, zij in de hoofdrol. Marieke Heebink en Eelco Smits spelen moeder en zoon in Ibsens 'Spoken'. Over de leugen van 'doen alsof er niks aan de hand is'.

Hanny Alkema

Het voelt heel natuurlijk om op toneel Marieke als mijn moeder te zien', zegt Eelco Smits. „Eerder, in 'Angels in America' is ze dat ook al even geweest. En in 'Britannicus': zij als Agrippina, ik als Nero. En ze heeft natuurlijk enorm veel meer ervaring. Dan ontkom je met zo'n stuk als 'Spoken' niet aan gesprekken over je eigen moeder en ouder-kindrelaties. Juist omdat je privé niet die band hebt, geeft dat veel ruimte om op door te filosoferen. Dat gaat heel makkelijk met Marieke.”

„Om de vier à vijf jaar”, zegt Marieke Heebink, „is er een nieuwe generatie. Die term heeft niet zozeer met toneel te maken, maar met opleiding en hoe je in het leven staat. Ik ben nu zeker van een oudere generatie vergeleken met Eelco. Dat merk je. Hij is een heel gewetensvol acteur, maar kan ook opeens heel licht over dingen heen springen. Moeder en zoon zijn, gaat niet helemaal vanzelf. Ik hoef er niet ouder uit te zien – bij de kapper laat ik me zo meteen een *coupe soleil* aanmeten – maar moet me wel een langzamer looprit-

me aanwennen. Met teksten als 'O mijn zoon', kan ik me wel tot hem verhouden.”

Vijftien jaar verschillen Marieke Heebink (1962) en Eelco Smits (1977) in leeftijd. Nu spelen zij bij Toneelgroep Amsterdam moeder en zoon in 'Spoken' (1881) van de Noorse schrijver Henrik Ibsen. Een tijdje geleden hebben zij – en Hans Kesting, die in 'Spoken' de rol van raadsman/dominee Manders speelt – een heel gesprek over oud zijn en ouder worden gehad. Nu jong tot norm is verheven, is dat in een vak 'waarin het ook over uiterlijk gaat' niet altijd makkelijk, vindt Heebink. Terwijl het voor jongeren weer prettig is om tegen een ouder iemand aan te kunnen leunen, merkt Smits. Destijds bij toneelgroep Trust, met uitsluitend jonge acteurs, had Heebink daar enorme behoefte aan: „Nu word ik zelf steeds meer iemand die anderen mee kan nemen met ervaring en goede raad.”

In 'Spoken' is niet direct het generatieverschil maatgevend, maar uit burgermansfatsoen geboren hypo-

crisie. Hélène Alving, de moeder, heeft zich ondanks haar eigen verlichtere opvattingen aan de echtelijke plichten laten vastketenen. Opdat zoontje Oswald geen weet zou hebben van vaders overspelige gedrag, bracht zij hem al jong elders onder. De onwettige dochter van manlief nam zij wel in huis, als dienstmeisje. Helaas blijkt Oswald de door syfilis veroorzaakte ziekte van zijn inmiddels overleden vader te hebben geërfd.

Smits: „Oswald is slachtoffer en geen slachtoffer. Hij heeft zonder onderlijke liefde geleefd, maar hij is ook een berekenende vampier. Door een relatie met haar aan te gaan, denkt hij Regina, dat dienstmeisje, te kunnen gebruiken als hij straks te ziek wordt. Hij is een verwend klein jongetje, maar ook een heel eenzame figuur. Hij heeft nooit geleerd om lief te hebben. Toch, dat je meteen naar je moeder gaat, als je zo ziek bent, ook al woon je in Parijs zoals deze Oswald, dat heeft met oer-gevoelens te maken.”

„Hélène Alving”, zegt Heebink, „is dader en slachtoffer tegelijk. Om te verhullen hoe pijnlijk haar huwelijk was, heeft zij op basis van leugens geleefd, of liever, een andere waarheid gecreëerd: doen alsof er niks aan de hand is. Natuurlijk had dat veel met de conventies uit die tijd te maken, maar ook met haar kracht om het te redden. Daarbij was ze overtuigd dat haar handelen goed was voor haar zoon. Om er dan, zoveel jaar later, achter te komen dat je zoiets niet voor een ander kan bepalen. Ze heeft fouten gemaakt, maar ze had ook lef. In het begin is ze openlijk haar huwe-

lijk ontvlucht en naar de dominee gegaan, die ze echt liefhad maar die haar nota bene terugstuurde."

Eelco Smits herkent zich „in die oerdrift, dat je een relatie met je moeder nooit meer kwijtraakt. Het is voor deze twee te laat om nog echt in-nig tot elkaar te komen. Om die kilte tussen hen te verdoezelen zegt hij, denk ik, zo vaak 'moeder'. In bijna elke zin. Hij is zó op zoek naar zijn wortels. En naar iemand die hem uit zijn lijden kan verlossen. Als in het laatste bedrijf behalve zij tweeën iedereen weg is – ook Regina, die het volgens hem had gekund – moet zij dat doen."

„Ik geloof dat een zoon zoiets aan zijn moeder kan vragen. Voor Oswald is dat nog de enige optie: waar je vandaan komt, daar wil je weer naartoe. Omgekeerd, als ik als ouder zoveel verkeerde keuzes had gemaakt, dan zou ik dat willen goedmaken. Als de moeder dit offer kan brengen, is dat een enorme daad van liefde."

Ibsen laat het stuk in dat opzicht open eindigen. Marieke Heebink betwijfelt of de moeder de zoon bij zijn dood zal helpen: „Wat er met hem aan de hand is, dringt pas laat tot haar door. Ze moet eerst nog het hele traject van de burgerlijke moraal in verhouding tot de liefde doorlopen om het verleden en zichzelf te begrijpen. En om de eigenhandig opgebouwde façade te kunnen doorbreken."

Om de geldigheid van het stuk anno nu bevattelijker te maken zijn al te ouderwetse zinsneden geschrapt. Een nogal kwezelachtige verhandeling van de dominee over zedeloosheid is door gastregisseur Thomas Ostermeier (artistiek leider Schaubühne am Lehniner Platz te Berlijn) en zijn dramaturg naar het heden herschreven. Smits: „Nu verwijt Manders de samenleving het teveel aan keuzemogelijkheden, waardoor mensen al uit elkaar gaan voor ze aan de liefde zijn toegekomen."

„Manders is behoorlijk calvinistisch en schijnheilig", zegt Heebink. „Maar met diens grondgedachte: een beetje meer ons best doen voor een stevig fundament in plaats van er vandoor te gaan als dat niet in één

keer lukt, daar kan ik helemaal in meegaan. In zekere zin heeft Thomas Ostermeier gelijk als hij de geldigheid van 'Spoken' verklaart met de terugkeer van veel negentiende eeuwse waarden met betrekking tot gezin en samenleving."

Tijdens een repetitie haalde Ostermeier Freud aan, volgens wie ziekte door leugens wordt veroorzaakt. Heebink: „Toen Oswald zeven jaar was en vragen begon te stellen, had Hélène hem al de waarheid moeten vertellen. Maar ze durfde niet. De tragiek is dat de echte dood haar bewustwordingsproces inhaalt." Smits: „Het stuk is een pleidooi voor eerlijkheid."

Spoken

Marieke Heebink en Eelco Smits spelen moeder en zoon in 'Spoken' van Henrik Ibsen o.r.v. Thomas Ostermeier door Toneelgroep Amsterdam. Première 27 februari in Stadschouwburg te Amsterdam; tournee t/m 8-5; info: 020-7959900 of www.toneelgroepamsterdam.nl

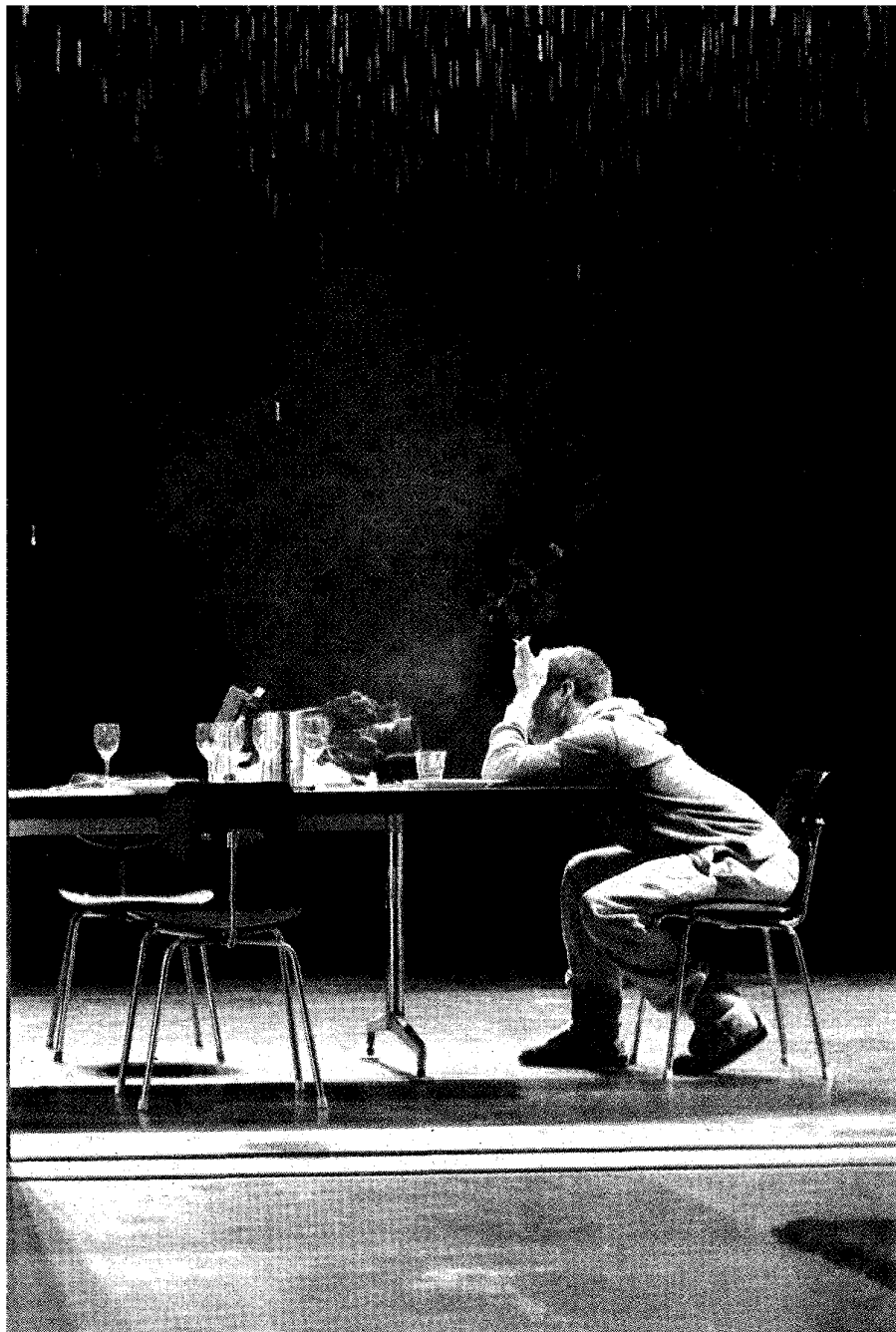
Zoon werd elders ondergebracht, de onwettige dochter van manlief nam moeder wel in huis, als dienstmeisje

Zoon Oswald, gespeeld door Eelco Smits, leerde nooit echt liefhebben.

Moeder en zoon in 'Spoken' door Toneelgroep Amsterdam.

FOTO'S JAN VERSWEYVELD